

วิวัฒนาการ ของการแพทย์ไทยตั้งแต่สมัยเริ่มต้น
จนถึงสิ้นสุภรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

นางสาวยุวดี คปนิยากร

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาคำถามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

แผนกวิชาประวัติศาสตร์

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๖๒

The Evolution of Thai Medicine from its beginning
until the end of the reign of King Chulalongkorn

Miss Yuwadee Tapaneeyakorn

A Thesis submitted in Partial Fulfillment of the requirements
for the Degree of Master of Arts
Department of History
Graduate School
Chulalongkorn University

1979

หัวข้อวิทยานิพนธ์

วิวัฒนาการของการแพทย์ไทยตั้งแต่สมัยเริ่มต้นจนถึง
สิ้นสุภรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

โดย

นางสาวยุคดี ทัพนิยามกร

แผนกวิชา

ประวัติศาสตร์

อาจารย์ที่ปรึกษา

ศาสตราจารย์ รong ศยามานนท์

พล.ท.คำเนิร เดชะกุล

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พินิจ รัตนกุล

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยอนุมัติให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็น
ส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบัณฑิต

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุระกษะ ชูมนานนท์)

คณะกรรมการ สอววิทยานิพนธ์

ประธานกรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.พิทกษะไพโรจน์)

กรรมการ

(ศาสตราจารย์ รong ศยามานนท์)

กรรมการ

(พล.ท. คำเนิร เดชะกุล)

กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พินิจ รัตนกุล)

กรรมการ

(ศาสตราจารย์ นายแพทย์สุด แสงวี ธีขร)

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

หัวข้อวิทยานิพนธ์

วิวัฒนาการ ของการแพทย์ไทยตั้งแต่สมัย เริ่มตนจนถึงสิ้นสุด
รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ชื่อ

นางสาวบุคกี ฅปนียากร

อาจารย์ที่ปรึกษา

ศาสตราจารย์ รอง ศยามานนท์

พล.ท คำเนิร เลชะกุล

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พินิจ รัตนกุล

แผนกวิชา

ประวัติศาสตร์

ปีการศึกษา

๒๕๒๑

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ของวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ ต้องการจะศึกษาถึงวิวัฒนาการของการแพทย์ไทย ตั้งแต่สมัยเริ่มตนมาจนถึงสิ้นสุดรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อให้เกิดความเข้าใจถึงลักษณะของการแพทย์ไทยซึ่งมีอยู่เดิม ก่อนที่จะรับอิทธิพลของการแพทย์แผนตะวันตก รวมทั้งการจกักรปรับปรุงการแพทย์ไทยตามแบบแผนตะวันตกในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งการจกักรพยาบาลในครั้งนั้น เป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาการแพทย์ไทยตามแผนตะวันตกมาจนถึงปัจจุบันนี้

วิทยานิพนธ์นี้ได้แบ่งออกเป็น ๕ บท บทนำกล่าวถึงความสำคัญของเรื่อง ความมุ่งหมาย และขอบเขตของการศึกษาครั้งนี้ วิธีดำเนินการและประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษาครั้งนี้ บทหนึ่งเกี่ยวกับลักษณะของการแพทย์ไทย ตั้งแต่สมัยสุโขทัย อยุธยา และรัตนโกสินทร์ตอนต้น ก่อนที่จะรับอิทธิพลของการแพทย์แผนตะวันตกจากพวกมิชชันนารีอเมริกัน ในรัชกาลที่ ๓ บทที่สองกล่าวถึง การนำการแพทย์แผนตะวันตกเข้ามาเผยแพร่โดยมิชชันนารี

อเมริกันในรัชกาลที่ ๓ และ ๔ บทที่สาม กล่าวถึงปัจจัยและจุดมุ่งหมายที่สำคัญ ในการจัดการพยาบาลในรัชกาลที่ ๕ บทที่สี่ เป็นการปรับปรุงการแพทย์ในรัชกาล ที่ ๕ ซึ่งได้ดำเนินงานด้านต่าง ๆ เช่น จัดตั้งสถานพยาบาลขึ้น การผลิต บุคลากรทางการแพทย์ การผลิตยา เป็นต้น บทที่ห้า เป็นการปรับปรุงทางการ แพทย์ด้านการป้องกันโรคระบาด และผลของโรคระบาดที่มีต่อการยุบกรมพยาบาล เพื่อโอนกิจการให้แก่กระทรวงนครบาล และกระทรวงมหาดไทย ซึ่งมีหน้าที่ ปกครองทั่วพระราชอาณาจักร ทั้งนี้เพื่อการพยาบาลจะได้ขยายตัวออกไปให้ กว้างขวางกว่าแต่ก่อน ส่วนการศึกษาวิชาแพทย์ ยังคงตั้งที่โรงเรียนราชแพทยาลัย ขึ้นกับกรมศึกษาธิการ กระทรวงธรรมการ บทสุดท้ายเป็นบทสรุปและวิเคราะห์

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Thesis Title The Evolution of Thai Medicine from its beginning
 until the end of the reign of King Chulalongkorn

Name Miss Yuwadee Tapaneeyakorn

Thesis Advisor Professor Rong Sayamanon
 Lt. Gen. Damnern Lekhakula
 Assistant Professor Pinit Ratanakul, Ph.D.

Department History

Academic Year 1978

ABSTRACT

The main purpose of this thesis is to study the evolution of Thai Medicine from its beginning until the end of the reign of King Chulalongkorn, in order to show the pattern of Thai traditional medicine before the impact of modern medical knowledge. Besides this, it includes the great medical reform in the reign of King Rama V, which has constituted the commencement of the evolution of medicine in Thailand from the traditional medicine to modern medicine which is well known.

The research consists of 5 chapters. It has a forward and a discussion of the significance of the topic, its objective

and scope of the research, including the research methods and benefits of the study. The first chapter describes the practice of Thai traditional medicine from the Sukhothai period down to that of King Rama III. The second chapter is the American Missionaries' role in the reigns of King Rama III and IV. The third chapter leads to the reasons why King Chulalongkorn or King Rama V decided to change the pattern of medicine as well as the objective of this change. The fourth chapter is concerned with the reform of Thai medicine, converting the traditional medicine to modern medicine in the reign of King Rama V, such as the establishment of clinics. This chapter contains a description of modern medical education, and the preparation of modern drugs etc. The first chapter deals with the reform of prevention and care of epidemic diseases, which the Medical Department was apparently unable to cope with. To extend the medical work to reach people throughout the country, the Hospital Department was abolished and its work was transferred to the Ministry of Local Government and the Ministry of the Interior. The medical education which was the duty of the Medical School at Siriraj Hospital remained under the Department of Education, Ministry of Public Instruction. The last chapter concludes with an analysis of the Thesis.

กิติกรรมประกาศ

กราบขอบพระคุณ ศาสตราจารย์ รอง ศยามานนท์ พล.ท.คำเนียร เลเชกุล และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พินิจ รัตนกุล อาจารย์ผู้ควบคุมการวิจัย ที่กรุณาให้คำแนะนำ และตรวจแก้ไขวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จนสำเร็จเรียบร้อย และกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ชีพมา พิทักษ์ไพโรจน์ และศาสตราจารย์ นายแพทย์ สุก แสงวิเชียร ที่กรุณาเป็นกรรมการ สอนวิทยานิพนธ์ พร้อมทั้งแสดงความคิดเห็นแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ

กราบขอบพระคุณ นายแพทย์ มนัสวีร์ คุณนันทน์ ที่กรุณาให้คำแนะนำและให้พิมพ์เอกสาร บางส่วน อาจารย์ สุวรรณ เกரியงไกรเพชร ที่กรุณาให้คำแนะนำในค่านวรรคค้ำที่ เกี่ยวกับการแพทย์ไทย

ขอขอบคุณมหาวิทยาลัยมหิดลที่กรุณาให้ทุนวิจัยเรื่องนี้ และขอบคุณพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ การแพทย์ไทย ภาควิชาเภสัชวิทยา คณะแพทยศาสตร์และศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร ที่กรุณาเอื้อเฟื้อเรื่องภาพประกอบ

ขอบคุณสำหรับความช่วยเหลือและกำลังใจจาก คุณละออทอง อัมรินทร์รัตน์ คุณวิภาลัย ชีรชัย คุณสุภาภรณ์ ตันศารักษ์ คุณศิริพันธ์ บุญศิริ คุณพรณี อวนสกุล คุณชญานิษฐ์ สุนทรสวัสดิ์ คุณสุวิทย์ ไผทวัฒน์ คุณสิริลักษณ์ ศักดิ์เกரியงไกร คุณอัญชลี สุสายักดิ์ คุณวารุณี โอสธารมย์ คุณทวีศิลป์ สิมวัฒน์ และ พ.ท.กฤษณ์ ศรีกาฬสินธุ์

ด้วยความรัก ความห่วงใย ของพ่อแม่ พี่ และน้อง ๆ อันเป็นแรงผลักดันที่สำคัญให้ การทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จเรียบร้อย ผู้เขียนกราบระลึกถึง พระคุณอันมีอจประเมินค่า ของท่านทั้งสอง พี่ และน้อง ๆ ไว้ ณ โอกาสนี้.

ยุวดี ตปนิยากร

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ฉ
กิตติกรรมประกาศ	ช
รายการตารางประกอบ	ซ
รายการรูปประกอบ	ฅ
บทนำ	๑
บทที่ ๑ การแพทย์ไทยก่อนการรับอิทธิพลของการแพทย์ แผนตะวันตกในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า เจ้าอยู่หัว	
ก. แหล่งที่มาของการแพทย์แผนโบราณและการแพทย์ แบบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับแพทย์ไทย	๕
ข. การแพทย์ไทยสมัยสุโขทัย	๑๑
ค. การแพทย์ไทยสมัยอยุธยาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ต้นรัชกาลที่ ๓ (พ.ศ. ๑๘๘๓ - ๒๓๗๕)	๑๔
๑. สภาพไข้ของโรค	๑๖
ก) โรคระบาด	๑๖
ข) โรคทั่วไป	๑๘
๒. การป้องกันและบำบัดรักษา	๒๐
ก) วิธีการป้องกันทางไสยศาสตร์และอนามัย ส่วนบุคคล	๒๑
ข) การบำบัด	๒๕

๑) การบำบัดรักษา	๒๗
๒) การตรวจ	๓๗
๓) การศึกษากรรม	๓๘
๔) การกอกโศโต	๕๒
๕) การสูติกรรม	๕๔
๓. สถานที่ขยายยาและโรงพยาบาล	๕๕
ก) สถานที่ขยายยา	๕๕
ข) โรงพยาบาล	๕๘
๔. หมอ	๕๒
ก) หมอเชลยศักดิ์	๕๒
ข) หมอหลวง	๕๔
ค) การศึกษาของหมอไทย	๕๖
ง) ประเภทของหมอ	๕๘
จ) หน่วยบริหารของกรมหมอหลวง	๖๑
๕. การจารึกวิชาแพทย์ทั่วคัพระเซกุพนวมังคลาราม	๖๖
บทที่ ๒ การแพทย์แผนตะวันตกในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวและรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	
๑. การเข้ามาดำเนินงานของมิชชันนารีโปรเตสแตนต์	๗๓
๒. บทบาททางการแพทย์ของมิชชันนารี	๘๐
๑. การรักษาโรคทั่วไป	๘๐
๒. การป้องกันโรคระบาด	๘๕
๓. การมาตัดแผนปัจจุบัน	๘๕
๔. การสูติกรรม	๘๘
๕. การเผยแพร่ความรู้ด้านวิทยาศาสตร์การแพทย์	๑๖๘

บทที่ ๓	ปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการจัดการพยาบาลและวัตถุประสงค์ในการจัดการพยาบาลในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	
ก.	ปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการจัดการพยาบาล	๑๑๘
๑.	ปัจจัยทางด้านการผสมผสานจากต่างประเทศ	๑๑๘
๒.	ปัจจัยทางด้านสติปัญญาและความคิดความแบบตะวันตก	๑๑๙
๓.	ปัจจัยจากการระบาดของโรค	๑๒๑
๔.	ปัจจัยทางด้านการเศรษฐกิจ	๑๒๖
๕.	ปัจจัยจากการสิ้นพระชนม์ของสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าศิริราชกกุธภัณฑ์	๑๓๐
ข.	วัตถุประสงค์ในการจัดการพยาบาล	๑๓๕
๑.	เพื่อลดการตายของประชากร	
บทที่ ๔	การจัดการรักษาพยาบาลในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	
ก.	การให้การรักษาพยาบาล	๑๓๘
๑.	การจัดตั้งโรงพยาบาล	๑๓๘
ก)	โรงพยาบาลในสังกัดกรมพยาบาล	๑๓๘
๑)	ศิริราชพยาบาลกับการตั้งกรมพยาบาล	๑๓๘
๒)	โรงพยาบาลริมปัดเมตตาไชย	๑๔๓
๓)	โรงพยาบาลคนเสียจริต	๑๔๓
๔)	โรงพยาบาลบางรัก	๑๔๘
๕)	โรงพยาบาลเทพศิรินทร์	๑๔๘
๒)	โรงพยาบาลสามเสน	๑๕๕

หน้า

๓) โรงพยาบาลเลี้ยวเค็ก	๑๔๘
๔) โรงพยาบาลสภาอุณาโลมแดง	๑๕๐
ข) ลักษณะการรักษาภายในโรงพยาบาล	๑๕๓
ค) ปัญหาและอุปสรรคในการจัดโรงพยาบาล	๑๕๕
ง) โรงพยาบาลในหัว เมือง	๑๖๒
ข. การผลิตยาและสถานที่จำหน่ายยา	๑๖๔
๑. สถานที่จำหน่ายยาในกรุงเทพฯ	๑๖๔
๒. สถานที่จำหน่ายยาในหัว เมือง	๑๗๓
๓. การผลิตยาโอสถสภา	๑๗๘
ค. แพทย์และการจัดการศึกษาของบุคคลากรทางการแพทย์	๑๘๖
๑. การจัดการศึกษาของบุคคลากรทางการแพทย์	๑๘๖
ก) โรงเรียนราชแพทยาลัย	๑๘๖
ข) โรงเรียนแพทย์มดุงนคร	๒๒๘
ค) การฝึกหัดพยาบาลประกาศนียบัตร	๒๓๗
๒. บุคคลากรทางการแพทย์ในหัว เมือง	๒๔๑
ก) แพทย์ประจำเมือง	๒๔๑
ข) แพทย์ประจำตำบล	๒๔๖
บทที่ ๕ การจัดการรักษาพยาบาลในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ต่อ)	
ก) การป้องกันรักษาโรคระบาด	๒๕๑
๑. การป้องกันอหิวาตกโรค	
ก) การป้องกันรักษาโดยการใส่ยา	๒๕๓

	หน้า
ข) การป้องกันในเรื่องน้ำดื่ม	๒๕๔
ค) การให้ความรู้เรื่องโรคและการปฏิบัติตน ให้พ้นจากโรค	๒๕๘
๒. การป้องกันไข้ทรพิษ	๒๖๐
ก) การปลูกฝีป้องกันไข้ทรพิษ	๒๖๐
ข) การผลิตพันธุ์หนองฝี	๒๖๕
๓. การป้องกันกาฬโรค	๒๖๘
ก) วิธีการป้องกันและรักษา	๒๗๓
ข) ผลจากการระบาดของกาฬโรค	๒๗๕
๑) การตั้งสุขาภิบาล	๒๗๕
๒) การขุดกรมพยาบาล	๒๘๒
บทสรุปและวิเคราะห์	๒๘๐
บรรณานุกรม	๒๘๕
ภาคผนวก	๓๒๒
ประวัติ	๓๓๑

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายการตารางประกอบ

ตารางที่	หน้า
๑ จำนวนคนไข้ตามโรงพยาบาลต่าง ๆ	๑๕๕
๒ จำนวนเงินค่าโอสถสภา ศก ๑๒๑ ถึงธันวาคม ศก ๑๒๔	๑๘๕
๓ ยาโอสถสภาที่จำหน่ายไปตามหัวเมืองต่าง ๆ	๑๘๘
๔ แสดงการเข้าทำงานในหน่วยราชการต่าง ๆ ของนักเรียนแพทย์	๒๒๓ - ๒๒๔

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายการรูปประกอบ

ภาพที่

หน้า

๑	มีดหันैया	๓๐
๒	หิเมคยา	๓๑
๓	โกรงบคยา	๓๒
๔	เจดว	๓๔
๕	กระบองแดง	๕๗
๖	หน้าคนคัมภีร์ครรรักษา	๑๐๑
๗	เครื่องมือทำกลดก	๑๐๒

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทนำ

"อโรคยา ปรมา ลาภา" ความปราศจากโรค เป็นลาภอันประเสริฐ พุทธ-
 ภาษิตบทนี้เป็นที่รู้จักกันดีของคนไทยมานาน แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของโรคร้ายไข้เจ็บ
 ซึ่งถ้าเกิดกับผู้ใดแล้ว นอกจากจะมีผลเสียแก่ตนเองและครอบครัวแล้ว ยังมีผลเสียไปถึง
 ประเทศชาติด้วย เพราะในการพัฒนาประเทศนั้น ไม่ว่าจะ เป็นการพัฒนาขั้นเศรษฐกิจ
 ด้านการทหาร การศึกษา ด้านสังคม หรือด้านการเมือง ปัจจัยที่สำคัญปัจจัยหนึ่งก็คือ
 กำลังคน ถ้าคนในประเทศมีสุขภาพทรุดโทรมหรือล้มตายลงเป็นจำนวนมากเพราะโรคร้าย
 ไข้เจ็บแล้ว ประเทศนั้นก็ไม่สามารถที่จะพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าได้ ดังนั้นการ
 รักษาพยาบาลความเจ็บป่วยจึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง อันจะมีผลช่วยลดจำนวนคนตาย
 ให้น้อยลง ช่วยให้คนป่วยกลับมีร่างกายแข็งแรง เป็นกำลังสำคัญของประเทศชาติต่อไป
 ดังเดิม

ในประวัติศาสตร์ไทยนั้น มีหลักฐานที่กล่าวถึงเรื่องการแพทย์น้อยมาก ทั้ง ๆ ที่
 การแพทย์เป็นเรื่องที่มีความสำคัญ และจำเป็นสำหรับชีวิตของทุกคนตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย
 ทุกคนย่อมจะต้องเกี่ยวข้องกับการแพทย์ไม่มากก็น้อย แต่ปรากฏว่าหลักฐานทางประวัติศาสตร์
 เท่าที่ค้นพบในัจจุบัน โดยเฉพาะสมัยสุโขทัยแทบจะเรียกได้ว่าไม่มีบันทึกเกี่ยวกับการแพทย์ไว้
 เลย นอกจากชื่อโรคบางโรคเท่านั้น ครั้นถึงสมัยอยุธยา แม้พระราชพงศาวดารฉบับต่าง ๆ
 จะกล่าวถึงการแพทย์อยู่บ้างก็มีเพียงระบุว่าในสมัยนั้น ๆ ได้เกิดโรคระบาดอะไรขึ้น โดยไม่ให้
 รายละเอียดแต่อย่างใด แต่ในสมัยนั้นก็อาศัยเอกสารจากชาวต่างประเทศซึ่งเดินทางเข้า
 มายังกรุงศรีอยุธยา และตำรายาบางเล่มที่ยังเหลืออยู่ ทำให้สามารถมองเห็นสภาพของ
 การแพทย์ในช่วงนั้นกระจางกว่าในสมัยสุโขทัย แต่ถ้ามองจะยอมรับในข้อสรุปว่า การแพทย์
 เป็นเรื่องของประเทศที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของประชาชนอย่างแนบแน่น และมีการถ่ายทอด
 เนืองกันอยู่เสมอแล้ว ก็อาจจะกล่าวได้ว่า การแพทย์ไทยในอยุธยา ก็คือการแพทย์ซึ่งคนไทย
 ได้ไข้คว้าในสมัยสุโขทัยแล้ว ซึ่งเป็นการแพทย์ที่ในปัจจุบันเรียกว่าการแพทย์แผนโบราณ

ลักษณะของการแพทย์แผนโบราณนี้ เป็นการแพทย์ที่คนไทยใช้รักษาพยาบาลมาจนกระทั่งปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว อิทธิพลของการแพทย์แผนตะวันตกจึงเริ่มแพร่เข้ามา และเป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงลักษณะของการแพทย์ในประเทศไทย เมื่อพิจารณาช่วงเวลาของการแพทย์แผนโบราณที่รับใช้สังคมไทยแล้ว จะเห็นว่า เป็นเวลายาวนานมาก ดังนั้นจึงเป็นเรื่องที่น่าศึกษาเป็นอย่างยิ่ง เพราะจะก่อให้เกิดความเข้าใจว่าบรรพบุรุษของไทยนั้นมีชีวิตที่ยาวมาได้ด้วยวิธีการรักษาพยาบาลแบบใด และสมัยนั้นต้องเผชิญกับโรคภัยไข้เจ็บอย่างไรบ้าง และหมอไทยได้มีวิธีการป้องกันรักษาพยาบาลอย่างไร

ในรัชกาลที่ ๓ การแพทย์แผนตะวันตกได้เริ่มเข้าสู่การรักษาพยาบาล และนำไปสู่การจัดการเปลี่ยนแปลงสถานการณ์แพทย์อย่างเป็นทางการในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นการเริ่มต้นการพัฒนาการแพทย์ตามแบบตะวันตก ป็นครั้งแรก ดังนั้นจึงเป็นเรื่องที่ควรจะได้รับการสนใจศึกษาถึงลักษณะของการเปลี่ยนแปลงของการแพทย์ที่เกิดขึ้นในระบะนั้น ด้วยเป็นการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญในด้านการรักษาพยาบาลของประเทศ

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาถึงลักษณะของการแพทย์ไทยแผนโบราณ ซึ่งคนไทยใช้รักษาพยาบาลมาจนถึงก่อนการเริ่มรับอิทธิพลของการแพทย์แผนตะวันตกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

๒. เพื่อศึกษาถึงบทบาทของมิชชันนารีอเมริกัน ผู้นำการแพทย์แผนตะวันตกเข้ามายังประเทศไทย

๓. เพื่อศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงทางการแพทย์ในด้านต่าง ๆ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

๔. เพื่อวิเคราะห์ถึงอุปสรรคและปัญหาในการเปลี่ยนแปลงกิจการแพทย์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ขอบเขตของการวิจัย

ทำการศึกษาวิจัยถึงลักษณะของการแพทย์ไทยตั้งแต่สมัยเริ่มต้น เท่าที่สามารถติดตามถึง และมาสิ้นสุดลงในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

วิธีดำเนินการค้นคว้าและวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้ใช้วิธีการประวัติศาสตร์ (Historical Approach) และนำเสนอแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description) ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าใช้หลักฐานชั้นต้น (Primary Sources) เป็นส่วนใหญ่ ได้แก่ ตำรายาในยุคต่าง ๆ, จดหมายเหตุ, ศิลาจารึก บันทึกการเดินทางของชาวต่างประเทศที่เข้ามาเมืองไทย, บันทึกของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการแพทย์ ประกาศพระราชบัญญัติของทางราชการ หนังสือโต้ตอบทางราชการ รายงานการประชุมเทศบาล, และรายงานการประชุมเสนาบดีสภา ส่วนเอกสารชั้นรอง (Secondary Sources) ซึ่งใช้ประกอบการวิจัยได้แก่ บทความ หนังสือ และวิทยานิพนธ์ ซึ่งวิเคราะห์เกี่ยวกับการแพทย์ในช่วงนี้

ความสำคัญหรือประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัยนี้

๑. ผลการวิจัยนี้ จะช่วยให้เกิดความเข้าใจถึงความเป็นมาของการแพทย์ไทยในค่านต่าง ๆ นับตั้งแต่โรคที่สำคัญ ๆ วิธีการบำบัดรักษาที่เคยใช้มาแล้ว การศึกษาของแพทย์ การจัดหน่วยบริหารงานของรัฐบาลที่เกี่ยวกับอัมการแพทย์
๒. ผลการวิจัยนี้ จะช่วยให้ทราบประวัติการรับเอาวิธีการรักษาพยาบาลของตะวันตกเข้ามา ใช้ในการรักษาพยาบาลของการแพทย์ในประเทศไทย
๓. ผลการวิจัยครั้งนี้จะช่วยให้เกิดความเข้าใจถึงปัญหาและการแก้ปัญหา และเข้าใจในความสำเร็จในการจัดการค่านการแพทย์ที่เคยมีมาตลอดแล้ว
๔. ค่ายเหตุที่ เรื่องนี้ยังไม่มีกรวิจัยมาก่อน ดังนั้นการวิจัยครั้งนี้ จะช่วยให้เกิดความกระจ่างในเรื่องเกี่ยวกับประวัติศาสตร์การแพทย์ไทยบางตามสมควร

อักษรย่อปรากฏในเชิงอรรถ

การใช้อักษรย่อในเชิงอรรถมีตามลำดับ ดังนี้

หจช.	หมายถึง	หอจกหมายเหตุแห่งชาติ
ร.๕, ร.๖	หมายถึง	เอกสารในรัชกาลที่ ๕ และรัชกาลที่ ๖
น	หมายถึง	เอกสารที่เกี่ยวข้องกับกระทรวงนครบาล
บ	หมายถึง	เอกสารแผนกเบ็ดเตล็ด
ม	หมายถึง	เอกสารที่เกี่ยวข้องกับกระทรวงมหาดไทย
ว	หมายถึง	เอกสารที่เกี่ยวข้องกับกระทรวงวัง
* ศ	หมายถึง	เอกสารที่เกี่ยวข้องกับกระทรวงศึกษาธิการ
* ศช	หมายถึง	เอกสารที่เกี่ยวข้องกับกระทรวงศึกษาธิการ

สถานที่ทำการค้นคว้า

สถานที่ทำการค้นคว้าที่สำคัญได้แก่ หอสมุดวชิรญาณ กรมศิลปากร หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร หอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร หอสมุดกลางจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หอสมุดคณะแพทยศาสตร์และศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล และห้องสมุดสยามสมาคม

* หมายเหตุ ตัวอักษรย่อ ศ และ ศช หมายถึงเอกสารที่เกี่ยวข้องกับกระทรวงศึกษาธิการ แต่มีการแยกประเภท เป็น ศ และ ศช นั้น เป็นการจัดระบบของเอกสารที่เกี่ยวข้องกับกระทรวงศึกษาธิการของหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เพื่อสะดวกในการอ้างอิง